

TÜRKİYE FOSFAT YATAKLARI NASIL BULUNDU

Tahsin Yalabık'la Bir Görüşme: Saldıray İleri, Cengiz Baştuğ

TAHSİN YALABIK KİMDİR?

Tahsin Yalabık'a bize yaşam öyküsünü anlatmasını istediğimiz zaman bize şunları söyledi:

— 1935 yılında İzmir Erkek Lisesi'ni bitirdim. O yıl sonunda İstanbul Yüksek Mühendis Mektebine girmiştim. Daha o zamanlar, Yüksek Mühendis Mektebi, Bayındırlık Bakanlığına bağlıydı. Birkaç ay orada kaldıktan sonra MTA imtihanları açıldı. 1936 da dört arkadaş MTA tarafından Belçika'ya gönderildik; Fethi Çorluhan, Ömer Eskiçel, Tacettin Ataman ve ben. 4,5 yıl Belçika'da kaldık, Alman istilası olunca Türkiye'ye döndük, 8 ay sonra eğitim tamamlamak üzere Amerika'ya gönderildik. Ben 1942 yılında Columbia Üniversitesi'ni bitirdim. 1943 de yurda döndüğümde Garp Linyitleri İşletmesi'nde görev aldım. Bu arada askerlik görevimi tamamladım. 1953'de Zonguldak'a nakledildim. Orada 2-3 ay kadar kalmıştımki ayrılmaya niyetlendim ve Etibank'ta merkezde işe başladım. Ertesi yıl Etibank Genel Müdür yardımcılığına atandım. 1959 yılında Etibank'tan istifa ederek ayrıldım. Ticaret Odaları Birliği'nde Maden Yardım Komisyonu'nu kurmak üzere görevlendirildim. Biliyorsunuz üç ay sonra 27 Mayıs devrimi oldu, Ticaret Odaları Birliği'nden izin alarak 8 ay Etibank Genel Müdürlüğüne vekâlet ettim.

Maden Yardım Komisyonu'nun kuruluşu 1960 yılı son aylarında oldu. 1965 yılı Ocak ayına kadar Maden Yardım Komisyonu Başkanı olarak kaldım. Bu kez Etibank'a genel müdür olarak tayin edildim. Orada 11 ay kalabildim. Beni kararname ile uzaklaştırdılar. Altı ay kadar açıkta kaldım. Sonra Ordu Yardımlaşma Kurumu'nun ekonomi müşaviri kadrosunda çalıştım. 1968 yılında Petkim'de müşavir olarak görev aldım, 1971 yılı Mayıs ayında Enerji Bakanlığı müşaviri oldum. 1973 yılı Şubat ayında müşavirliğe atandım. 14 ay sonra tekrar müstesarlığa getirildim. 1975 yılı Nisan ayında da emekliye ayrıldım. Hâlen ODTÜ de Maden Yataklarının Değerlendirilmesi konulu bir ders veriyorum.

Fosfat yataklarının ilk defa bulunuşu 1962 yılına rastlar. İlginç bir öyküsü vardır bunun. Bir tarım ülkesi olan Türkiye'nin fosfat kayasına gereksinimi büyüktür. Bunun içindir ki, fosfatın bulunması büyük bir olaydır. Fakat, küçük kişisel çıkarlar peşinde koşanlar, fosfat yataklarına gereken önemin verilmesini 10 yıl gibi bir süre geciktirerek milyonlarca kişinin ekmeği ile oynadılar. Bu ilginç öyküyü 1962 yılında Maden Yardım Komisyonu Başkanı iken, fosfat yataklarının bulunmasında bilgisi olan Tahsin Yalabık'tan dinleyelim.

İLERİ: Sayın Yalabık, ülkemizde fosfat yataklarının bulunması ile ilgili gelişmeleri en iyi bilen bir kişi olarak, bize 1962 yılından önceki ve sonraki çalışmalarını ve daha sonraki gelişmeleri belleginizde kaldığı kadarıyla aktarabilir misiniz.

YALABIK: Fosfatın aranmasına MTA Enstitüsü 1962 yılından çok önce başlamış. Fakat bunun ne çapta olduğunu ne şekilde programa aldıklarını ve ne kadar bir bütçe ile işe giriştiklerini bilmiyoruz. Biliyorsunuz, Maden Yardım Komisyonu 1960'ın ilk yarısında kurulmaya başladı ve 1962 yılına doğru da gelişmiş bir durumdaydı. Zaten küçük bir grup çalışıyordu. Bütün personeli ondokuz kişiydi. Komisyonun gö-

revi bir mühendis ücreti veremeyen madencilere, verilen bütçeye göre, parasız tetkik raporları yapıvermekti. Bu raporların hazırlanmasındaki amaç, eğer ümitli bir durum varsa, ona kredi vermektir. Sekiz milyon lira kadar bir fonumuz vardı. Bu fon iki bölümden oluşuyordu: Birincisi madenleri geliştirme fonu, diğeri ise riziko fonuydu. Riziko fonunda madenci borçlandırılmıyordu, ancak sonradan herhangi bir gelişme olursa ödeme kaydı vardı. Diğer işletme fonu ise, doğrudan doğruya kredi idi. Madencinin onu mutlaka ödemesi gerekiyordu. Bunların dışında komisyon kendi bünyesi içinde aramalar da yapılabiliyordu. Fosfat aranması teşviki daha çok o zamanki Amerika'lı müşavirimiz

Mr. Walsh tarafından ısrarla istendi. Onun görüşü şuydu: "Bütün Kuzey Afrika'nın eteklerinde, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, İsrail ve Ürdün'de fosfat bulunduğu, aynı jeolojik formasyon Türkiye'nin güneyinde de görüldüğüne göre, niye Türkiye'de de fosfat olmasın?" Şahsen çeşitli arama yollarını getirdi. Hatta bu arada MTA dan da soruldu, Bakan MTA dergisinin 1962 yılı yabancı dil baskısının 150. sayfasında aramalar iki satırla geçirilivermiş. "Doğu Anadolu'da sistematik arama yapılmış, fakat ekonomik değerde fosfata rastlanılmamıştır." deniliyor. MTA ya "sistematik arama yaptık" ifadesiyle ne demek istediklerini sorduk, 500'er metrelik karelaç yapıp 500 metrede bir

numune alıp tahlil etmişler ve fosfata rastlayamamışlar. Sistematiik araştır-
madan amaçları buymuş. Bu arada, bu
aramaya sistematiik denemiyeyeği orta-
ya çıktı. Çünkü en nihayet, bir fosfat
yatağının kalınlığı 3, 5, 10 haydi bileme-
din 50 m. olabilir. 500 m. de bir örnek
alınrsa böyle bir yatak atlanabilir. So-
nu olarak, sondaj yapılması, veya seri
tabakaların herbirinin teker teker araştı-
rılması gereği çıktı ortaya. Maden Yar-
dım Komisyonu'nun böyle bir imkânı
yoktu. Petrol şirketleri aklımıza geldi.
Petrol şirketleri bu civarda çok sondaj
yapmışlardı. Bunların numunelerini elde
etmek istedik. Kolay olmadı. Petrol şir-
ketleri yaptıkları sondajlardan 10 m. de
bir örnek alırlar ve kendileri kullandık-
tan sonra bunları Petrol Dairesine verir-
ler. Petrol dairesine bu bilgiler geldik-
ten sonra Petrol Kanunu'na göre bu bil-
giler kamuya açık oluyor. Böyle olması-
na rağmen, 50'şer kg lık bu torbalar iyi
dzenlenmemiş, st üste yığılvermiş.
Bunlardan istenilen örneklerin bulunup
alınabileceğinin g olacağı ileri srl-
d. Altı ay uğraştık örnek almak için.
Sonunda Petrol Dairesi'nin jeologların-
dan Hikmet bey vardı, bir kaç yıl önce
vefat etti, onun çanak kale Umurbey'de
bir kurşun madeni için bir rapor hazırla-
dı, o da bize 1400 kadar örnek alma-
mıza yardım etti. Yerleri belliydi bu r-
neklerin, bunları MTA ya tahlil ettire-
medik. Çünkü MTA'nın o zamanki rayi-
ci 60 veya 65 lira gibi bir paraydı. Seri
halde yapacaklarına göre tenzilat iste-
dik. Olmadı. Nihayet bunları Ergani
Bakır İşletmesine onbin liraya yaptıra-
bildik. Burada, o zaman Ergani Bakır
İşletmesi Laboratuvar şefi Kimya Y.
Müh. Dr. Rağıp beyin çok değerli yar-
dımlarından söz etmeden geemiyeye-
đim. Numuneleri verirken aralarına bili-
nen fosfat numuneleri de koyduk bunu
kendilerine de bildirdik. Ne gibi hatalar
olabileceğini görmek istedik. Bize de g-
vence gelsin diyorduk. Nihayet iki ay
içinde 1400 numunenin sonuçları geldi.
70 kadarının %15 den yukarı P_2O_5 içer-
diği anlaşıldı. Çok heyecanlandık. Ger-
i arkadaşlar, bunların bazılarının 300-
800 m. derinde olduklarını belirttiler
ama, bunların yeryüzüne çıkan mostra-
ları da olması gerekiyordu. Bu, 70 kadar
numunenin içinde 10-12 tanesinin tenörü
%20 nin üzerindeydi. Biliyorsunuz o za-
manlar Türkiye'ye ithal edilen fosfatla-
rın tenörü %26 idi. %20 fosfat ihtiya-
eden bu numunelerin başka tabakalarla
karışmış olması olanağı da vardı. n-
k numuneler 10 m. lık kalınlıkları tem-

sil ediyordu. Eğer fosfat tabakasının ka-
lınlığı 10 m. den azsa tenrlerin daha
da yüksek olması gerekiyordu. Bu ne-
denle biz kesin olarak fosfata rastlandı-
đını o zaman açıkladık. Arkadaşları ara-
ziye gönderdik elleri boş döndüler. Bu
defa yerinde görsünler diye İsrail'e iki
arkadaş gönderildi. Biri jeolog Necip
Tolun diğerli başkan yardımcısı ve tek-
nik müdür olan Turan Baykal'dı. Bir
ay kadar kaldılar, oradan bazı bilgiler
ve numunelerle geri geldiler. Anlattık-
larına göre İsrail'de fosfatların bulun-
masından ticar olarak işletmeye geçiş
on yıl sürmüş.

Necip Tolun, bu defa Maden M-
hendisi Orhan zdemir'le birlikte tek-
rar araziye gittiler. Diyarbakır-Mardin-
Gaziantep civarında dolaştılar. Kilis-
Hassa yolu üzerinde sondaj neticelerin-
den alınan ve stratigrafi yoluyla tahmin
edilen yerlerde aradılar. Elleriinde r-
nekler de vardı. Fakat yine elleri boş
döndüler. Bu defa Necip Tolun: "Bu
Amerikalı müşavir bizi buralarda boşu
boşuna koşturuyor, bundan bir netice
alınmayacak" dedi. İstemedi bu fosfat
araştırmasına devam etmeyi. Bu ayrın-
tılara girişimin nedeni, bilginin yanında
meslek ahlakının çok önemli olduğuna
inaniyorum. Hatta bilgiden daha önemli
bence.

Necip Tolun fosfat aramaktan vaz-
geçti. Biz o zamana kadar yapılmış olan
aşışmaları, tahlil neticelerini, gidilmiş
olan yerlerden gelen raporları toplayıp
Jeolog Dr. Mehmet Topkaya'ya verdik.
Fakat, bu arada Mr. Walsh: "Bu bir ih-
tisas işidir. Amerika'dan fosfatta aşış-
mış bir jeolog getirtelim" diye bir şey
attı ortaya. Kabul ettik. Günün birinde
Dr. Sheldon adında, 19 sene fosfatta a-
ışmış, tecrübeli bir mütehassıs geldi, ve
geldiği zaman bize dedi ki: "Bana U.S.
G.S. altı hafta izin verdi. İki haftasını
Washington'da Congress ktphanesin-
de Orta Doğu jeolojisini gözden geçir-
mekle harcadım. şimdi dört haftam kal-
dı." Ve işe başladı. İki haftayı da An-
kara'da geçirdi. Petrol şirketlerinde,
TPAO, MTA da. Doğrusu ben ondan da
Ümidini kestim., iki haftasını Washing-
ton'da, iki haftasını Ankara'da geçirdi,
iki haftası kaldı, sahada ne yapacak di-
ye. Nihayet sahaya çıkmaya karar ver-
di. O sırada Topkaya başka bir yere git-
mişti.

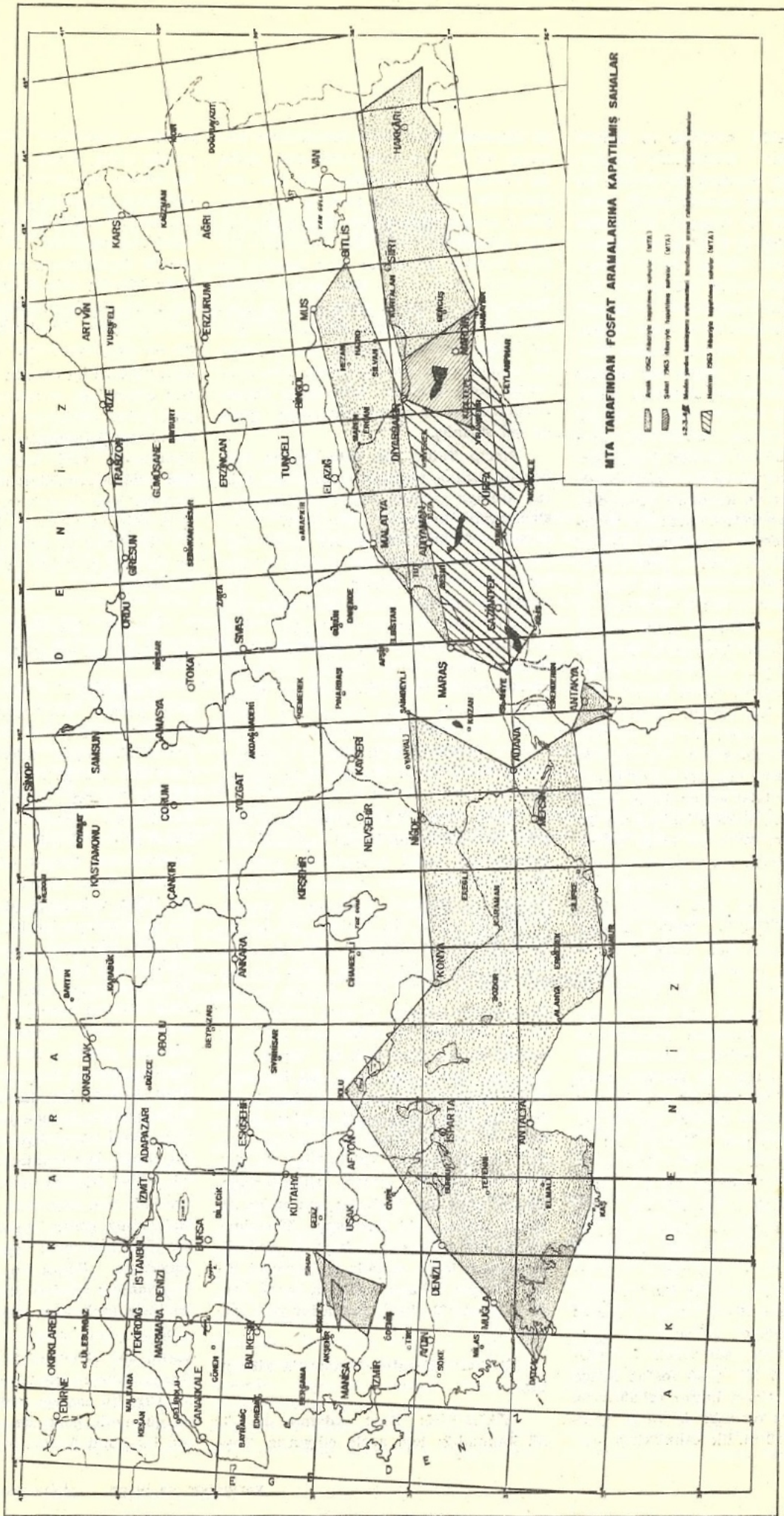
İLERİ: Beraber Trabzon'a gitmiş-
tik.

YALABIK: Evet. Adamın da g-
n kalmadığı için acele ediyoruz. Top-

kaya'nın masasının kilidini açarak eski
evrakı aldık. Necip Tolun'a da rica et-
tik adama rehberlik ediversin diye. Git-
tiklerinin dördüncü günüydü, Necip To-
lun telefon etti: "Gayet geniş fosfat ya-
taklarına rasladık. Biz üzerinde yr-
mşz de farkında olmamışız. Diyar-
bakır-Mardin yolu üzerinde, Mazıdağı'n-
da açılan yolda buldozerler büyük fos-
fat kayalarını yanlara srklemişler,
biz onları görmemişiz" dedi. Sonra ilve
etti: "Yalnız bu etrafta duyuldu. Komis-
yon adına ben buraların ruhsatını ala-
yım, yoksa başkaları kapacak, biz aşış-
ma sahası bulamıyacağız." O zaman, bi-
liyorsunuz, özel teşebbisle aşışıldığı
için elde edilen bilgilerin dışarıya veril-
memesi için Komisyon'da aşışanlarla
mukavele yapılıyordu. Buna dayanarak
biz Komisyon'un mutemedi olarak onun
bu sahalarda üzerinde ruhsat almasını ka-
bul ettik.

İLERİ: Kamıca Komisyon'un t-
zel kişiliği de yoktu. Ruhsat alamazdı.

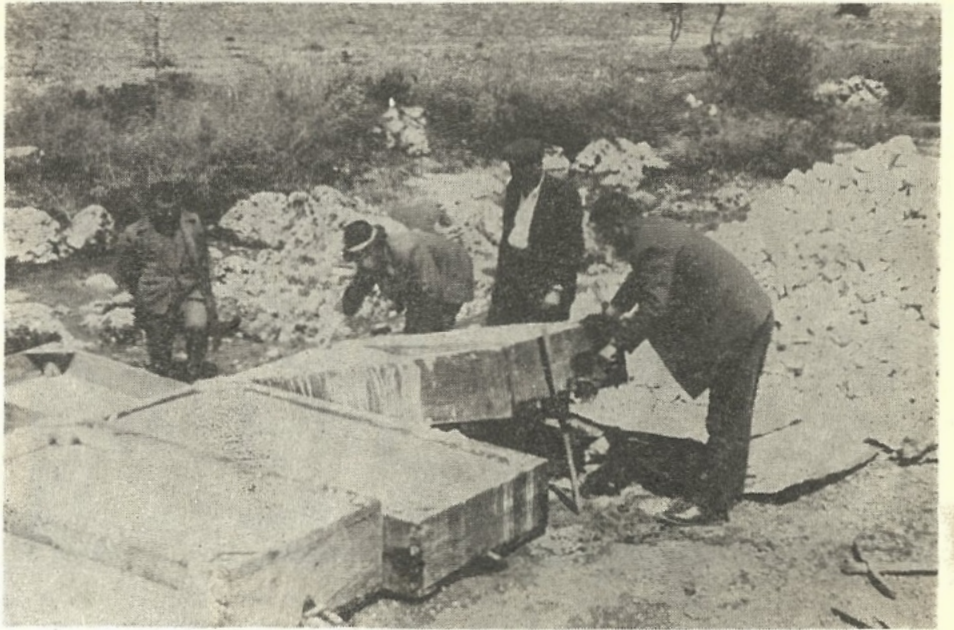
YALABIK: Komisyon'un tüzel ki-
şiliği yoktu. Komisyon Ticaret Odası
Birliği'nin bir şubesi durumunda aşışı-
yordu. Komisyon alamadığı gibi, Tica-
ret Odası Birliği de ruhsat alamıyordu.
Çünkü, Ticaret Odaları Birliği kuruluş
kanununda, madencilikle iştigal eder
kaydı yoktu. Bugün hiç bir şirket, eğer
madencilikle iştigal eden kaydı yoksa
maden ruhsatı alamaz. Fakat herhangi
bir Türk vatandağı olabilir. Necip To-
lun da Komisyon'un bir memuru olduğu-
na göre, mutemet olarak ruhsatları al-
masına izin verdik. Burada şunu da be-
lirtmekte yarar var. Bizim arkadaşlar
gidip fosfatın üzerinde yürümüş bulama-
mışlardı, ama kullandıkları malzeme
yalnızca gzd. Elleriindeki rneklerle
şüphelendikleri kayaları karşılaştırıyor-
lardı. Fakat Dr. Sheldon sintilometre
kullanıyordu. Ayrıca yerinde gayet s-
ratlı tahlil yapabiliyordu. Bu metod ga-
yet basit: Bir demir levhanın üzerinde
bir çukur açılmış, hacmi belli levhanın
zerinde taşı eziyorsun, çukura doldurup
lyyorsun sonra amonyum molibdatlı
bir zeltinin içine koyup sarı renk elde
ediyorsun. Sonra bu renkleri önceden
hazırlanmış yüzdesi bilinen renkli solus-
yonlarla mukayese ederek %15 e yakın,
%20'ye yakın gibi neticeler syliyebili-
yordu, Dr. Sheldon. Bir de fosfatta a-
ışmış olmanın göze verdiği bir alaşkan-
lık var. Bu sayede gittiklerinin dördün-
c günüydü, belki de sahaya çıktıkları-
nın ilk günü fosfatı buldular.

Bundan sonra DPT'na bir ön proje verdik. Aramaların yapılması ve işletmeye hazırlık projesi için 10 milyon lira istedik. Fosfat bulunduğunu her yere bildirdik. Başbakanlığa bildirdik. İşte o sene başlarında, sistematik olarak arandı fosfata rastlanmadı diyen MTA, bu defa haritada taranmış olarak görülen yerleri fosfat aramak için kapattı. Siyah olarak boyanmış yerlerde üç bölge Necip Tolun adına kapatılmış yerlerdir (Şekil 1).

Bundan sonra biz oraya çeşitli ekip gönderip daha fazla bilgi edinmeye çalıştık. Dr. Sheldon Amerika'ya döndükten sonra raporlarını gönderdi. Arkasından USGS'den Dr. Sheldon'un şefi geldi. Daha ileri safhalar için tavsiyelerde bulundu. Mazıdağ bölgesinde bulunan fosfatlar silisliydi, elektrik ark fırınında fosforik asit yapılıp sulu ziraatte doğrudan kullanılabilir tipteydi. Adıyaman civarındakiler ise kireçliydi. Bunun için de kirecini yakıp, yıkayıp zenginleştirme olanağı vardı. Nitekim, daha sonra Ulvi Denkül başkanlığında bir ekip gönderdik. Orada yerli kireç ocaklarını kiraladılar. Kireç yakar gibi fosfatı yaktılar, kireç söndürür gibi sulandırıp yıkadılar (Şekil 2). %32 P₂O₅ ihtiva eden bir kahlntı elde ettiler. Sonra biz bunları, HEKTAS'a gönderip öğüttürdük, torbaladık ve Samsun civarında mısır tarlalarında tecrübe yapılmak üzere, Ziraat Genel Müdürlüğü ve Tarım Bakanlığınca verdik. Fakat bir netice alamadık. İki dönümlük bir araziye bu fosfattan dökcekler, diğer iki dönümlük araziye de fosfatsız ekeceklerdi. İkiisi arasındaki farkı, fotoğraf çekerek biz tesbit edecektik. Tecrübeyi kabullenene kadar bir hayli yazışmalar olmuştu. Sonunda hiçbir haber vermediler. Yalnız gübre istasyonunda o zaman başkan olarak Mesut bey vardı. Mesut bey yardımıyla bazı deneyler yapıldı. Karadeniz'den getirilmiş asitli topraklarda, süperfosfat haline getirilmeden, fosfat kayasının öğütülmüşü saksılarda, önce fosfatsız, sonra, 2 gm, 4 gm, 8 gm, ve 20 grama kadar denendi. Bitkiler adeta grafik gibi büyüdü, 10 gm en iyi etki yapıyordu (Şekil 3).

Biz o zaman Tarım Bakanlığında toplantılar yaptık. "Siz %26 P₂O₅ ihtiva eden fosfat taşı satın alıyorsunuz, biz size %20 lik temin edelim, onu kullanın. Nasıl olsa toprakla karışıyor, toprağa biraz daha fazla atarsınız olur" dedik. "Yok" dediler, "Biz tecrübelerimizi standart %26 lik fosfat taşından yapılmış süper fosfat ki %18,5 P₂O₅ ih-

tiva eder, onunla yaptık. Bütün herşeyi değiştiremeyiz."

Burada bu defa ithalatçıların meslek ahlakı ortaya çıkıyor. Belki, biraz fazla kulanılarak aynı işi yapacak, çok daah ucuz fosfat varken, bunu kullanmamak için her tedbiri aldılar. Fakat biz bu çalışmalara altı ay boyunca devam ettik. Nihayet, altı ay sonunda bizim yeni yıl programını yapmamız gerekiyordu. Bu arada Komisyon'a fosfat hakkında bilgi almak için birçok kimse gelip gidiyordu. Yatakların işletilmesi muhakkak çok büyük sermaye istiyordu. Bu sermayeyi temin eden şirket veya kimse Komisyon'a bir hak tanırsa, Maden Yardım Komisyon'u bu gibi buluşları nedeniyle, elde edeceği gelirlerle çalışmalarını devam ettirebilir kimsin daydık. Bu nedenle, gelenlere hep bu şekilde tekliflerde bulunuyorduk. Bu konuşmalar, Necip Tolun'un, Turan Baykal'ın ve diğer arkadaşların yanında oluyordu. Hatırladığım kadarıyla ikinci yılın programı için, arkadaşlar fosfat aramaları için 800.000 liralık bir teklifle geldiler. O zaman ben dedim ki: "Sahalar henüz tek şahıs üzerinde duruyor. Bunun sakıncaları var, Meselâ bu arkadaşımız her zaman sahaya çıkıyor, bir kazaya uğrarsa ne olacak. Bunu Komisyon'a daha yakın bir teşkilata devretme çarelerini arayalım." Çünkü o zamana kadar 300.000 lira masrafımız olmuş, daha 800.000 lira harcayacağız.

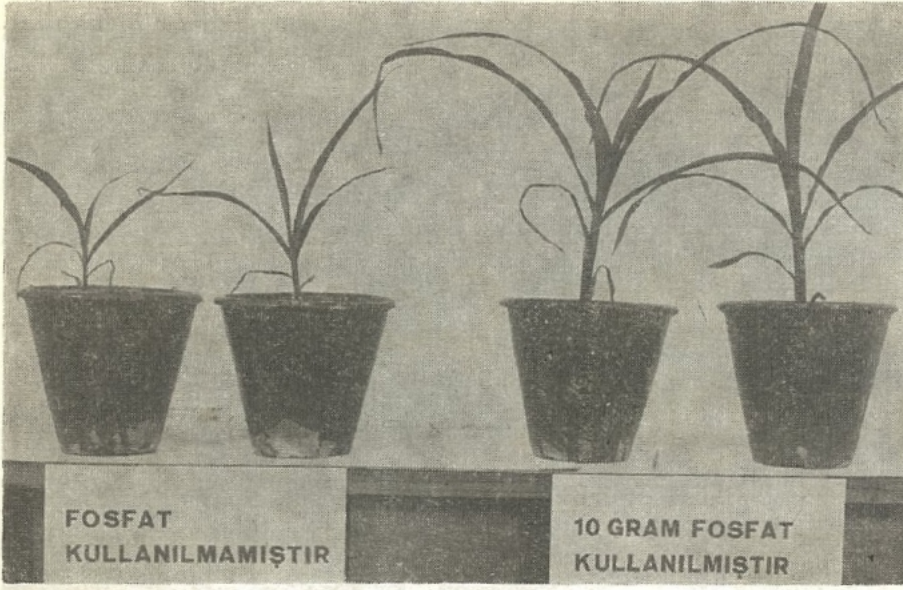
İLERİ: Bütün bu masrafları Komisyon yaptı değil mi?

YALABIK: Bütün arama ve seyahat masrafları dahi Komisyon'a aittir.

Bugün dosyası da Ticaret Odaları Birliği'nde saklıdır. Yapılan masraflar, verilen yolluklar.

..... Mesele bulunan sahaların değerlendirilmesiydi. Arkadaşlarımız heycanla çalışıyorlardı. Bu bulunmuş sahaları işletmek, işletirmek ve elde edilecek kârlarla Maden Yardım Komisyonu'nu devam ettirmek. Çünkü Maden Yardım Komisyonu'nun devamlı geliri yoktu. Belirli bir fonu vardı. Bu fon bitince bizim görevimiz de son bulacaktı. Böyle iyi çalışmalarımızın devam etmesini istiyorduk. O zaman Komisyon'da iktisatçı bir arkadaşımız vardı, Sait Molu. Hep beraber Ticaret Odaları bir şirket kurabilir diye düşündük. Çünkü Ticaret Odaları Birliği maden ruhsatı alamıyordu. Madencilik yapar kaydı ile böyle bir şirket kurulursa, ruhsat da alabilir ve Maden Yardım Komisyonu'nun bütün buluşlarını değerlendirebilirdi. Şirketin amacı da orada belirtilecekti. "Gelirleri Maden Yardım Komisyonu'na tahsis edilir" denecekti. Bu teklifi yapınca, Necip Tolun: "Bu sahalar benim" dedi. "Ben bunları 19 senelik mesleki çalışmalarım neticesinde buldum." "Aman Necip yapma" dedik. "Sen aramadan dahi vazgeçtin. Topkaya'ya bıraktın. Onun seyahatte olması nedeniyle tekrar sana verilmiş oldu." "Hayır" dedi. "Ben bütün mesleki hayatım boyunca onun peşinde idim ve bunu ben buldum. Bu benimdir."

BAŞTUĞ: Ne zaman oldu efendim bu olay. Tarihleri hatırlıyabiliyor musunuz?

YALABIK: Bu, 1963 yılında oldu. Ben durumu o zaman Türkiye Jeoloji Kurumu'nun başkanı olan Necdet Egeran'a bildirdim. Bu defa da o benimle pazarlığa kalktı.

BAŞTUĞ: Necdet Egeran o zaman Kurum Başkanımıydı?

YALABIK: Evet. Necip Tolun hakkında o zaman mesleki kuruluş tarafından bir şey yapıldığını zannetmiyorum. Böylece Necip Tolun o sahaların sahibi oldu. Benim kişisel görüşüm, fosfat sahalarını özel kişilerin işletmesi olanaksız. Çünkü her ülkede fosfat sahaları devlet tarafından destekleniyor, sübvansiyone ediliyor, ve bu şekilde çalışıyor. Hatta yalnız fosfat fabrikaları değil, bütün gübre sanayii öyle. Nitekim, Necip Tolun bu ruhsatını aldığı sahaları uzun süre işletemedi. Daah doğrusu, ruhsatını aldığı demeyelim ruhsatına öncelik hakkı aldığı. Çünkü ben 1971 yılında Enerji Bakanlığı müsteğarı olunca, Maden Dairesine sordum "Arama ruhsatının süresi iki yıldır. Nasıl oluyor da 1962 den 1971 e kadar bu ruhsatlar aynı şahsın üzerinde kalabiliyor.

İLERİ: Sözüünüzü kesebilir miyim? Yaklaşık ne kadardır, kaç hektardır bu sahalar?

YALABIK: Yalnız Mazıdağ sahası 13 ruhsattı. Adıyaman civarında kaç saha kapatılmıştı bilmiyorum. Bu arada bütün bunlar olurken, MTA da gazetelerde "Mardin'de geniş fosfat yatakları bulundu" diye açıklama yaptı. Öğren-

diğimize göre, Derik ilçesine bağlı, Bugurlu-Sepnat arasındaki bölgede, 12 km uzunluğunda kalkerler içinde 50-150 cm kalınlıkta %20 P₂O₅ ihtiva eden yataklar bulunmuşlar. Bu haber 18 Ekim 1963 tarihli Ulus gazetesinde yer aldı.

..... Ben Maden Dairesinden, Necip Tolun'un nasıl o senedir ruhsatları üzerinde tutabildiğini sorduğumda, bana "mühletleri kullanıyor" dediler. O zaman ben, nedir bu mühletler diye oturdum Maden Kanunu'nu inceledim. Hakikaten Maden Kanunu'nu inceleyecek olursanız, bir ruhsat sahası için istendikten sonra işletmeye geçene kadar çeşitli yollardan 19 defa mühlet alma imkânı var. Bu mühletlerden bazıları için "altı aydan az olmamak üzere" diyor kanun. Bazılarının takdiri Daire'ye bırakılmış. Fakat bütün bu mühletler tebligat yoluyla veriliyor. Yani şahıs Maden Dairesi'ne gelse bile, kendisine mektup yazılıyor. Ve mühlet şahsın tebligatı postadan almasından sonra başlıyor. Bu şekilde mühlet istenildiği kadar uzatılabilir. 10, 15, 20 sene ruhsat istendikten sonra, ruhsat almaksızın öncelik hakkı kazanabiliyor.

O sıralarda biz Madencilik Reformu Kanunu'nu da hazırlıyorduk. Bunları dikkate alarak ben Madencilik Reform Kanunu tasarisına şöyle bir madde koydurdum: "Ruhsat için müracaat eden kişi, müracaatının üçüncü ayının, son haftasında müracaat ettiği yere uğrayıp ruhsatını talep etmezse müracaattan vazgeçilmiş sayılır." Bu madde sonra-

dan çıkarıldı. Bilindiği gibi Madencilik Reformu Kanunu tasarıdan çok daha değişik şekilde geçti: Ne var ki, Cumhurbaşkanı da onaylamadı kanunu, tekrar görüşülmek üzere Meclise geri gönderdi. O zaman Maden Dairesi'ndeki arkadaşlar dediler ki: "MTA zaten burada geniş aramalar yaptı. MTA, bu sahalarda şu kadar milyon ton fosfat bulunduğu nu açıkladı. Bulunmuş bir saha için Maden Arama ruhsatı verilmez. Henüz Necip Tolun ruhsatları almadığına göre, onun müracaatlarını reddedelim." Ve nihayet bu şekilde 1973 yılında Necip Tolun'un Mazıdağ'daki ruhsat istekleri reddedildi. O zaman Danıştay'a gitti. Danıştay onun aleyhinde karar verdi.

İLERİ: Fakat Kilis'deki fosfatları işletip satıyor.

YALABIK: Evet. Oradaki glokonilli fosfatları işletip sattığını duyuyorum. Onların işletme ruhsatını almış. Fakat ben o sahaya büyük bir önem vermiyorum. Gördüğüm kadar, büyük bir madencilik yapma imkânı da yok orada.

İLERİ: Bu fosfatların Karadeniz sahillerindeki asitli topraklarda iyi sonuç verdiği biliniyordu. Necip Tolun'un öğüttüp sattığı fosfatlar Tarım Bakanlığı tarafından kontrol edilmedi mi?

YALABIK: Memlekette kontrol yok ki.

İLERİ: İzin verirseniz daha önce değindiğiniz için size bir soru daha sormak istiyorum. Dediniz ki "bir de ithalatçıların anlayışı var". Fosfat yataklarının değerlendirilemeyeşi, ruhsatların Necip Tolun'un üzerinde olmasından ileri geliyor ve ithalatçılar bu yatakların değerlendirilmesinin engellenmesini Necip Tolun yardımını ile başarıyorlar şeklinde kamuoyunda dedikodu şeklinde kalıyordu. Bu konuda bir bilginiz var mı?

YALABIK: İthalatçıların fiili bir engellemesinden daha çok, onu ben şöyle değerlendiriyorum. Fosfat işinde olan kimse, bu memlekette eğer yerli imkânlar varsa önce onun üzerine eğilmeli, veya onu da geliştirmeye çalışmalı. Fosfatlarla hiç kimse ilgilenmedi. Çünkü ithalat çok daha rahat. Memleketin ihtiyacı olduğu için kolaylıkla tahsis alınıp ithal edilebiliyor. Ve gayet yüksek kârlarla satılabiliyor. Fakat madencilik çok güç bir iş. Dolayısıyla dışardan getirmek daha kolay olduğu için yerli fosfatların gelişmesi teşvik edilmedi. Bu yalnız fosfatta değil, asit kısmında da böyle olmuştur. EtiBank'ın Murgul Asit Fabrikası 1956 yılında tamamlandı. EtiBank bu tesisi yaparken, o zaman tek gübre sanayii İskenderun'daki idi. Zi-

raat Bankası ile Erol Baker isminde birini. Etibank'ın asit fabrikasını yapmadan bunlarla anlaşması vardı. Hopa'da teslim maliyet fiyatına %5 kârla satıyordu. Fabrika, 1956'da tamamlandı. Etibank'ın fiyatından çok daha

pahalı asit 1963 yılına kadar ithal edildi. Bütün bunlardan görülüyor ki, bu çok önemli bir nokta, bir madde memlekette bulunsa dahi, ithalatçıya dışarıdan mal getirip satmak daha kolay ve daha kârlı geliyor.

Görüyorsunuz, eğer meslek ahlakı yoksa, bir kişi ne kadar bilgili olursa olsun, ne memlekete ne de kendisine bir yararı dokunmuyor.

İLERİ: Peki efendim, çok teşekkür ederiz.